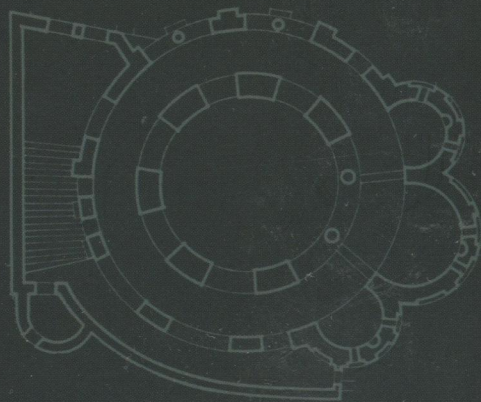

KONGRES
5
HRVATSKIH
ARHIVISTA

Zadar, 24. do 27. listopada 2017.

Arhivi
U
Hrvatskoj

(retro)perspektiva

5. KONGRES HRVATSKIH ARHIVISTA
ARHIVI U HRVATSKOJ – (RETRO)PERSPEKTIVA

24. – 27. listopada 2017.

Zadar

R A D O V I

Nakladnik

Hrvatsko arhivističko društvo

Za nakladnika

Dražen Kušen

Urednica

Silvija Babić

Lektura

Martina Kramarić

Prijevod/lektura sažetaka na engleskome jeziku

Marijan Bosnar

Grafičko oblikovanje i prijelom

Adagora j.d.o.o., Zagreb

Tisak

Printshop d.o.o., Zadar

Naklada

400 komada

Objavljeno potporom Ministarstva kulture Republike Hrvatske

ISBN 978-953-58736-2-4

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 000976041.

Radovi 5. kongresa hrvatskih arhivista

ARHIVI U HRVATSKOJ – (RETRO)PERSPEKTIVA

Hrvatsko arhivističko društvo (HAD)

Državni arhiv u Zadru (DAZD)

Mjesto i vrijeme održavanja:

Zadar, Hotel *Kolovare*, 24. – 27. listopada 2017.

Organizacijski odbor:

Dražen Kušen (predsjednik HAD-a, Državni arhiv u Osijeku), Ante Gverić (ravnatelj Državnoga arhiva u Zadru), Hrvoje Stančić (dopredsjednik HAD-a, Filozofski fakultet u Zagrebu), Silvija Babić (članica Predsjedništva HAD-a, Hrvatski državni arhiv), Ivana Burić (Državni arhiv u Zadru), Melina Lučić (članica Predsjedništva HAD-a, Hrvatski državni arhiv), Marijan Maroja (Državni arhiv u Zadru), Ljerka Vuk Bilić (tajnica HAD-a, Hrvatski državni arhiv).

Programski odbor:

Dražen Kušen (HAD), Ante Gverić (DAZD), Silvija Babić (HAD), Dubravka Kolić (DAZD), Melina Lučić (HAD), Ivo Orešković (član Predsjedništva HAD-a, Državni arhiv u Dubrovniku), Ljerka Vuk Bilić (HAD).

Julija Barunčić Pletikosić

Željka Križe

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskoga rata

Povijest žena i arhivi – Arhivistička praksa na primjeru gradiva ženskih mirovnih udruga iz Domovinskoga rata pohranjenoga u Hrvatskome memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskoga rata

Stručni rad

UDK 061.235(497.521.2Zagreb)“1991/1995“

930.253:355(497.521.2)(093.2)

U Hrvatskome memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskoga rata u Zagrebu čuva se dio gradiva nastaloga djelovanjem ženskih mirovnih udruga iz Domovinskoga rata. Riječ je o specifičnome gradivu koje se odnosi na kratkotrajan, ali dojmljiv fenomen koji je obilježio početke Domovinskoga rata. Osim obilježja masovnosti ženskoga pokreta i općenite važnosti antiratnih inicijativa, možemo ga promatrati i iz perspektive povijesti žena, još jedne kategorije koja se nalazi izvan osnovnoga diskursa vojne, odnosno ratne povijesti. Konvencionalno gradivo izdvojeno je u dva fonda koja sadržavaju dokumentaciju nastalu radom dviju takvih udruga – Bedem ljubavi i Hrvatski feniks, a nekonvencionalno gradivo čine fotografije i videozapisi koji se nalaze u Zbirci fotografija, odnosno Zbirci videozapisa. U radu je opisano gradivo koje se čuva u HMDCDR-u, način na koji je ono nastalo te način na koji je predstavljeno javnosti i istraživačima.

***Ključne riječi:** povijest žena, ženske mirovne udruge, Domovinski rat, arhivistička praksa, središnost gradiva, dostupnost gradiva.*

Uvod

U Hrvatskome memorijalno-dokumentacijskom centru Domovinskoga rata u Zagrebu čuva se dio gradiva nastaloga djelovanjem ženskih mirovnih udruga osnovanih uoči i za vrijeme Domovinskoga rata. Stvaratelji gradiva su Bedem ljubav – pokret majki za mir i udruga Hrvatski feniks. Iako u potonjoj udruzi nisu djelovale isključivo žene, one su ipak činile njezin veći dio i organizirale najveći dio aktivnosti udruge, stoga je i gradivo toga stvaratelja obuhvaćeno ovim radom. Konvencionalno

gradivo nastalo djelovanjem ženskih mirovnih udruga izdvojeno je u dvama arhivskim fondovima koji sadržavaju dokumentaciju nastalu radom Bedema ljubavi i udruge Hrvatski feniks. Nekonvencionalno gradivo čine fotografije i videozapisi koji su zasad podijeljeni u dvije zbirke – Zbirku fotografiju i Zbirku videozapisa.

U radu se, uz kratak povijesni uvod, prikazuju okolnosti nastanka spomenutoga gradiva, njegova arhivska obilježja, količina, stupanj središtenosti i dostupnosti te dosadašnja iskustva i rezultati nastali korištenjem spomenutoga gradiva kao i mogućnosti daljnjega istraživanja. Na primjerima dobre prakse razmatraju se i perspektive suradnje između arhiva i povjesničara pri popularizaciji tema povezanih s poviješću žena.

Historiografija i arhivi: suradnja i perspektive

U hrvatskoj historiografiji ženska povijest kao zasebna poddisciplina, ali i teme koje se odnose na povijest žena općenito, još su relativno slabo zastupljene. Tek zadnjih dvadesetak godina nastaju opsežnije studije koje se odnose na tu problematiku, ali one su više usmjerene na povijest mentaliteta, sociološke i antropološke teme. Jedno poglavlje knjige *Konji, žene, ratovi* (1996.) etnologinje i sociologinje Lydije Sklevicky posvećeno je problematici utemeljenja povijesti žena u Jugoslaviji. Ono obuhvaća i iscrpnu studiju o Antifašističkoj fronti žena (AFŽ) (1942. – 1953.), a obrađene su i brojne druge teme povezane sa ženskom poviješću i poviješću feminizma. Autorica donosi portrete deset žena u svijetu za koje naslov rada sugerira da su „iskoračile u povijest” te u radu naslovljenome *U osvjet hrvatskog feminizma* predstavlja žene bitne za razvoj feminističke ideje i emancipaciju žena u Hrvatskoj.¹ Važan je i zbornik radova pod naslovom *Žene u Hrvatskoj – ženska i kulturna povijest*, objavljen u nakladi Instituta Vlado Gotovac 2004. godine,² s interdisciplinarnim istraživačkim pristupom, u kojemu su zastupljeni radovi hrvatskih povjesničarki, etnologinje i drugih znanstvenica koje su se bavile ženskom poviješću. Ida Ograjšek objavila je knjigu *Opasne iluzije: Rodni stereotipi u međuratnoj Jugoslaviji*, koja također doprinosi istraživanju rodne i ženske povijesti, a posebna je pozornost posvećena ženskomu tisku, odnosno izvorima za kulturnu povijest, kao što su autobiografije i literarna djela.³ Nedavno je objavljen i leksikon *Naše žene: leksikon znamenitih žena Hrvatske od X. do XX. stoljeća*, u kojemu je predstavljeno oko osam stotina žena koje su rođene ili su djelovale u Hrvatskoj, Hrvatica koje su djelovale u inozemstvu te strankinja koje su djelovale u Hrvatskoj. Leksikon obuhvaća razdoblje od tisuću

1 Sklevicky, L. *Žene, konji, ratovi*. Zagreb : Ženska infoteka, 1996.

2 *Žene u Hrvatskoj – ženska i kulturna povijest*. Feldman, A. (ur.). Zagreb : Institut Vlado Gotovac, 2004.

3 Ograjšek, I. *Opasne iluzije: Rodni stereotipi u međuratnoj Jugoslaviji*. Zagreb : Srednja Europa, 2015.

godina – od kraljice Jelene iz 10. stoljeća do žena rođenih do 31. prosinca 1929. godine.⁴

Povijest žena, odnosno njihova uloga u ratu kao specifična tema obrađena je prvi put deset godina nakon Drugoga svjetskog rata. Glavni odbor Saveza ženskih društava Hrvatske izdao je knjigu *Žene u Narodnooslobodilačkoj borbi*, koju je uredila Marija Šoljan.⁵

O ulozi i djelovanju žena u Domovinskome ratu zasad ne postoji nijedno historiografsko djelo. Udruga *Žene u Domovinskome ratu* objavila je seriju od šest knjiga nazvanu *Snaga ljubavi: činiti dobro*, kojom su sabrana svjedočanstva žena koje su u vrijeme Domovinskoga rata sudjelovale u mirotnom i humanitarnome pokretu.⁶ U izdanju Hrvatskoga memorijalno-dokumentacijskoga centra Domovinskoga rata, 2013. u seriji *Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995. – memoarsko gradivo* objavljena je knjiga *Prsten mira i majčinske ljubavi (prilozi za povijest Bedema ljubavi – pokreta majki za mir u Domovinskom ratu, 1991. – 1993.)* autorice Slavice Bilić, prve predsjednice i jedne od utemeljiteljica Bedema ljubavi 1991. godine. Knjiga donosi njezina sjećanja na nastanak i djelovanje Bedema ljubavi u razdoblju velikosrpske agresije na Hrvatsku.⁷ Pisma, apele i govore žena koje su predvodile antiratni pokret u Hrvatskoj donosi i knjiga *Slutnja, strah i nada / Foreboding, Fear and Hope* Josipe Milas Matutinović, autorice prvoga apela za mir i obustavu priprema za rat upućenoga Predsjedništvu SFRJ-a i Generalštabu JNA-a 18. siječnja 1991. godine.⁸

Na temelju navedenoga može se postaviti pitanje zašto je interes za žensku povijest, odnosno povijest žena u hrvatskoj historiografiji i dalje relativno slab i zašto nakon više od 20 godina nakon završetka Domovinskoga rata nije napisana nijedna relevantna studija o ulozi i djelovanju žena u Domovinskome ratu. Također, nužno je postaviti pitanje mogu li arhivske ustanove utjecati na pobuđivanje većega interesa za ženske teme u znanstvenoj zajednici i društvu, pa tako i za povijest žena u Domovinskome ratu, i što se može učiniti kako bi takvo gradivo bilo dostupnije javnosti.

Kao primjer dobre prakse popularizacije povijesti žena može se navesti Nacionalni arhiv Ujedinjenoga Kraljevstva, koji na svojoj mrežnoj stranici u sklopu rubrike *Istraži i nauči (Research and Learn)* ima posebnu rubriku posvećenu ženama u ratu nazvanu *Žene u uniformi*, koja je podijeljena u nekoliko tema, na primjer: *Medicinske sestre na Krimu, Medicinske sestre u Britanskoj vojsci, Žene u Kraljevskoj mornarici, Žene u Drugome svjetskom ratu* i tako dalje.⁹ Uza svaku pojedinu temu napisan je uvod, odnosno kratak historiografski pregled popraćen fotografijama i digitaliziranim dokumentima

4 *Naše žene : leksikon znamenitih žena Hrvatske od X. do XX. stoljeća*. Boršić, L., Skuhala Karasman, I. (pri.). Zagreb : Naklada Juričić, 2016.

5 *Žene u narodnooslobodilačkoj borbi*. Šoljan, M. (ur.). Zagreb : Glavni odbor Saveza ženskih društava Hrvatske, 1955.

6 *Snaga ljubavi – činiti dobro*. (1 – 6). Slišković, M. (ur.). Zagreb : Udruga Žene u Domovinskom ratu, 2006. – 2007.

7 Bilić, S. *Prsten mira i majčinske ljubavi, Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995., Memoarsko gradivo, Knjiga 7*. Zagreb : Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskoga rata, 2013.

8 Bilić, S. *Prsten mira i majčinske ljubavi*. Zagreb : Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskoga rata, 2013.

9 <http://www.nationalarchives.gov.uk/womeninuniform/> (datum)

koji se čuvaju u Arhivu. Uza svaku fotografiju ili dokument nalazi se i inventarni broj preko kojega se klikom na poveznicu dolazi do opisa predmeta i lokacije te korisnik na taj način odmah doznaje u kojemu se fondu traženi spis ili fotografija nalazi, uz kratki opis fonda koji uključuje naziv stvaratelja, vremenski raspon nastanka gradiva, signaturu i temu. Za svaku pojedinu temu na mrežnim stranicama dostupne su i dodatne referencije koje uključuju i iscrpan popis literature. Takav pristup istraživaču bitno olakšava potragu za potrebnim povijesnim izvorima, ali ujedno doprinosi i povećanju zanimanja za teme iz ženske povijesti.

Na mrežnim stranicama Nacionalnoga arhiva Sjedinjenih Američkih Država također je posebno izdvojena rubrika žena u ratu nazvana *Žene i vojska*, prikazana unutar teme *Žene*. U historiografskim člancima obrađene su brojne teme poput: *Medicinske sestre u Španjolsko-američkome ratu*, *S ružem za usne u rat: Američke žene u Drugome svjetskom ratu u Engleskoj i Francuskoj*, *Žene vojnici Građanskoga rata i drugo*. Članci su popraćeni fotografijama i dokumentima uz koje su navedeni njihovi inventarni brojevi, odnosno fondovi kojima pripadaju.¹⁰

Na mrežnim stranicama Hrvatskoga državnoga arhiva kao i ostalih državnih arhiva u Hrvatskoj uključujući i stranice HMDCDR-a, povijest žena nije izdvojena kao istraživačka tema. Međutim, na mrežnoj stranici *Prvi svjetski rat* nastaloj kao projekt Hrvatskoga državnog arhiva, uz brojne izdvojene teme zastupljena je i tema, odnosno članak pod naslovom *Odbor zagrebačkih gospođa za ratnu pripomoć i njihov doprinos u pomaganju ratom ugroženih obitelji u Zagrebu tijekom Velikoga rata*. U članku se napominje da gradivo samoga Odbora nije sačuvano, ali se djelatnost može rekonstruirati zahvaljujući dnevnomu i tjednomu tisku pa se tako donosi kraći pregled djelovanja toga humanitarnoga društva unutar povijesnoga konteksta.¹¹ Stranica je podijeljena na nekoliko rubrika, a uz svaki digitalizirani dokument donosi se i njegov arhivistički opis. Dakle, koncipirana je slično kao što su kod navedena dva arhiva obrađene teme povijesti žena, i naravno, s obzirom na temu, puno opširnije. Cijeli je projekt izvrstan primjer dobre prakse u kojemu su povezane historiografske i arhivističke teme, odnosno u kojoj povjesničari i arhivisti zajednički javnosti prezentiraju određenu povijesnu temu. Uzimajući u obzir ove primjere inozemnih arhiva, nameće se zaključak da bi upravo takav pristup bio dobar prijedlog koji bi se moglo slijediti u približavanju javnosti tema ženske povijesti, odnosno žena u ratu, uključujući Domovinski rat.

¹⁰ <https://www.archives.gov/research/alic/reference/womens-history.html#military> (20.07.2017.)

¹¹ Jukić, M. *Odbor zagrebačkih gospođa za ratnu pripomoć i njihov doprinos u pomaganju ratom ugroženih obitelji u Zagrebu tijekom Velikoga rata*, <http://prvisvjetskirat.arhiv.hr/Teme/ArticleId/61/oamid/485> (18.07.2017.)

Ženski mirovni pokret u Hrvatskoj tijekom Domovinskoga rata i osnivanje Bedema ljubavi – pokreta majki za mir

Početkom 1991. politička situacija u Jugoslaviji sve se više zaoštravala. Vojne vlasti SFRJ-a već su na temelju zapovijedi iz svibnja 1990. godine oduzele naoružanje hrvatske Teritorijalne obrane i smjestile ga u skladišta pod nadzorom Jugoslavenske narodne armije, a u siječnju 1991. Predsjedništvo SFRJ-a donijelo je zapovijed o rasformiranju i razoružavanju svih paravojskih oružanih formacija, što se odnosilo ponajprije na hrvatske oružane snage u nastanku. Istovremeno, vojne vlasti SFRJ-a prijetile su uporabom JNA-a ako se svi mobilizirani oružani sastavi na području Republike Hrvatske ne raspuste, čime se pojavila prijetnja proglašenja izvanrednoga stanja jer bi JNA dobila dopuštenje upotrijebiti silu ako se zapovijed ne izvrši.¹² U to vrijeme vojni novaci iz čitave tadašnje Jugoslavije služili su obvezni vojni rok u JNA-u. U takvim okolnostima, nasuprot težnjama JNA-a za nasilnim održanjem vlastitih pozicija, javljaju se mirotvorne organizacije žena iz Hrvatske čiji su se sinovi u to vrijeme zatekli na redovnome služenju vojnoga roka, od kojih je najveća i najpoznatija bila Bedem ljubavi te druge humanitarne, nevladine organizacije žena iz Hrvatske, kao što su Društvo hrvatskih intelektualki, Hrvatska pozadinska fronta, Hrvatski feniks, Forum žena Dubrovnika i tako dalje.

Grupa majki već u siječnju (18. siječnja) 1991. uputila je Apel za mir Predsjedništvu SFRJ-a i Generalštabu JNA-a, autorice Josipe Milas Matutinović, koji je potpisalo 67.000 građana Zagreba. Bila je to jedna od prvih mirovnih inicijativa i na neki način prethodnica stvaranju Bedema ljubavi, koji su osnovale žene i majke vojnika koji su vojni rok služili u JNA-u (najprije je 24. kolovoza 1991. osnovan kao Odbor majki za povratak vojnika iz JNA-a, odnosno od rujna 1991. kao Bedem ljubavi – pokret majki za mir). Odbori majki za povratak vojnika iz JNA-a, odnosno ogranci Bedema ljubavi ili barem skupovi potpore Bedemu ljubavi i slične aktivnosti javljaju se u to vrijeme i u drugim gradovima u Hrvatskoj, a nevladine udruge Bedema ljubavi osnivaju se i u inozemstvu, primjerice u Kanadi, Nizozemskoj, Belgiji, Francuskoj, Njemačkoj...¹³

Nakon sve snažnije agresije JNA-a i srpskih paravojskih jedinica na Hrvatsku u ljeto i osobito u jesen 1991. intenziviraju se i aktivnosti ženskih mirovnih organizacija. Njihov je primarni cilj bio mirotvornim naporima zaustaviti sve ratne aktivnosti i raditi na povratku ročnika iz JNA-a. Krajem kolovoza (29. kolovoza) 1991. nekoliko stotina žena iz Zagreba, kojima su se putem pridružile žene iz drugih dijelova Hrvatske, a potom i žene iz Bosne i Hercegovine i Makedonije, odlučilo je otići u Beograd i izravno od Generalštaba JNA-a zatražiti puštanje ročnika, odnosno njihovih sinova kućama. No vojne vlasti nisu htjele ni razmotriti zahtjeve za puštanje vojnika iz vojarni. Istovremeno, u Zagrebu je toga dana organiziran veliki prosvjedni skup ispred tadašnje Komande 5. vojne oblasti, koji je trajao

¹² Nazor, A. *Velikosrpska agresija na Hrvatsku 1990-ih*. Zagreb : HMDC DR, 2011.

¹³ Bilić, S. *Prsten mira i majčinske ljubavi*. Zagreb : HMDC DR, 2013.

do 31. kolovoza, odnosno do povratka žena i majki iz Beograda. Odmah potom, 1. rujna, pripadnice pokreta Bedem ljubavi, kao i žene i majke koje su im se nakon puta u Beograd pridružile, njih nekoliko stotina, otputovale su u Bruxelles kako bi upozorile Europski parlament i Europsku zajednicu na tešku situaciju u kojoj su se našle one, ali i roditelji ročnika iz drugih jugoslavenskih republika. Odlaskom u Bruxelles njihova inicijativa dobila je međunarodni karakter. Nakon Bruxellesa odlaze u Bonn, gdje ih je osobno primio tadašnji njemački vicekancelar i ministar vanjskih poslova Hans Dietrich Genscher. Majke su u svojim mirovnim misijama, u rujnu i listopadu 1991., posjetile i neke druge europske gradove: Beč, Pariz, Strasbourg, Ženevu, Graz, Udine i Rim, gdje je delegaciju majki 26. listopada primio i papa Ivan Pavao II.

Uz to što su svojim mirovnim inicijativama senzibilizirale međunarodnu javnost i europske i svjetske državničke, žene iz navedenih mirovnih organizacija slale su također i brojne apele i pisma pojedincima i institucijama diljem svijeta, prikupljale iskaze o počinjenim ratnim zločinima, sudjelovale na međunarodnim konferencijama, organizirale javna svjedočenja žrtava rata, pokrenule su i akcije za traženje nasilno odvedenih i nestalih osoba i puštanje zarobljenika iz srpskih logora, a tijekom čitavoga razdoblja Domovinskoga rata, kao i nakon rata, njihova su primarna aktivnost bile humanitarne akcije i prikupljanje pomoći, kako Bedema ljubavi, tako i drugih nevladinih i humanitarnih organizacija žena iz Hrvatske. Dio gradiva koje sadržava dokumentaciju o tim aktivnostima pohranjen je u HMDCDR-u i o njemu će biti više riječi u nastavku rada.

Gradivo Bedema ljubavi – pokreta majki za mir u HMDCDR-u

Članice Bedema ljubavi – pokreta majki za mir 2006. godine donirale su HMDCDR-u četiri registratora gradiva o aktivnostima i djelovanju Bedema ljubavi u razdoblju 1991. – 1998. godine. Gradivo je po preuzimanju arhivistički obrađeno i načinjen je sumarni inventar. Prva predsjednica Bedema ljubavi Slavica Bilić donirala je 2013. godine HMDCDR-u još tri registratora gradiva o djelovanju Bedema ljubavi, jedan registrator s fotografijama i dva registratora s novinama, časopisima i novinskim člancima koji su objavljeni u razdoblju 1991. – 1998. o Bedemu ljubavi, a koji su pridodani Zbirci tiskovina HMDCDR-a. Konvencionalno gradivo, nakon arhivističke obrade, skupa s prvotno preuzetim gradivom, podijeljeno je u pet serija koje čine sedam tehničkih jedinica. Gradivo je razvrstano tematski kako ga je odlagao i stvaratelj. Prvu seriju čine dopisi, apeli (veleposlanstvima, stranim državicima, međunarodnim civilnim udrugama, humanitarnim udrugama i tako dalje), čestitke... Druga serija sadržava dokumentaciju nastalu na godišnjim skupštinama Bedema ljubavi, zapisnike i izvješća o radu. Treća serija sadržava korespondenciju s međunarodnim humanitarnim organizacijama te dokumentaciju o suradnji s UN-om, s Međunarodnom komisijom za nestale osobe (International Commission on Missing Persons) i s Međunarodnim komitetom Crvenoga križa (International

Committee of the Red Cross). Četvrtu seriju čine programi rada sa žrtvama rata, a peta su serija priopćenja za javnost Bedema ljubavi iz navedenoga razdoblja. Gradivo je pisano na hrvatskome, engleskom, njemačkome, francuskom i talijanskome jeziku.¹⁴

Nekonvencionalno gradivo čine fotografije i videozapisi koje su HMDCDR-u donirale članice Bedema ljubavi 2006., odnosno 2013. godine. Videomaterijali koji se odnose na djelovanje i aktivnosti Bedema ljubavi odnose se na sveukupno 32 sata videozapisa koji se nalaze u Zbirci videozapisa HMDCDR-a. Fotografije se nalaze u Zbirci fotografija HMDCDR-a. Preostalo gradivo koje se odnosi na djelovanje i aktivnosti Bedema ljubavi i dalje je kod privatnih imatelja.

Gradivo udruge Hrvatski feniks u HMDCDR-u

Udruga Hrvatski feniks udruga je obitelji zatočenih i nestalih hrvatskih branitelja. Osnovana je radi zajedničkoga rada na pronalaženju zatočenih i nestalih hrvatskih branitelja u Domovinskome ratu te ostvarivanja prava njihovih obitelji u skladu s propisima. Dana 12. kolovoza 1993. godine upisana je u Registar udruženja građana Republike Hrvatske. Udruga je, prema svojem Statutu, „humanitarna, dobrovoljna, vanstranačka i vanpolitička”.¹⁵ Dana 5. studenoga 2008. Ljubica Butula iz udruge Hrvatski feniks donirala je HMDCDR-u osam registratora i dva fascikla gradiva o radu Udruge, šesnaest knjiga s tematikom iz Domovinskoga rata i sedamnaest časopisa, biltena i internih publikacija. Gradivo je po preuzimanju arhivistički obrađeno i načinjen je sumarni inventar. Donirane knjige pridružene su knjižnici HMDCDR-a, a časopisi su pridruženi Zbirci tiskovina. Iako ova udruga nije bila isključivo ženska, znatan dio njezina članstva činile su i čine žene, o čijim brojnim aktivnostima svjedoči gradivo pohranjeno u HMDCDR-u. Konvencionalno gradivo udruge nakon arhivističke obrade podijeljeno je u četiri serije koje čine pet tehničkih jedinica. Gradivo je razvrstano tematski kako ga je odlagao i stvaratelj. Prvu seriju čine dopisi, apeli, protesti, čestitke. Riječ je uglavnom o dopisima i apelima veleposlanstvima i državnim institucijama. Druga serija sadržava dokumentaciju nastalu aktivnostima društva poput izlaganja na skupovima i projekata te materijale s godišnjih skupština, zapisnike, protokole, statut i izvješća o radu. Treća serija odnosi se na korespondenciju s međunarodnim humanitarnim organizacijama i sadržava dokumentaciju o suradnji s UN-om, s Međunarodnom komisijom za nestale osobe i s Međunarodnim komitetom Crvenoga križa. Četvrtu seriju čine stručni i znanstveni članci i izvještaji povezani s forenzikom, odnosno s DNK identifikacijom žrtava. Gradivo je pisano na hrvatskome i na engleskome jeziku.¹⁶

14 Barunčić Pletikosić, J. *Sumarni inventar „Bedem ljubavi – pokret majki za mir”*. Zagreb : HMDC DR, 2017.

15 http://www.hrvatski-feniks.hr/Hrvatski/o_udruzi (20.07.2017.)

16 Križe, Ž. *Sumarni inventar „Udruga Hrvatski feniks”*. Zagreb : HMDC DR, 2017.

Dostupnost i važnost gradiva nastaloga djelovanjem ženskih mirovnih udruga

Arhivistička praksa na primjeru gradiva ženskih mirovnih udruga iz Domovinskoga rata čije je gradivo pohranjeno u HMDCDR-u jedan je od primjera kako se gradivo nastalo u ratnome razdoblju i koje je pohranjeno u specijaliziranome arhivu (HMDCDR) može promatrati i biti izvor za proučavanje u kontekstu antiratnih inicijativa te u kontekstu povijesti žena kao kategorija koja se nalazi izvan osnovnoga diskursa vojne, odnosno ratne povijesti.

Kada se govori o dostupnosti toga gradiva, ono je dostupno u skladu sa Zakonom o arhivskome gradivu i arhivima, čl. 20 i 22 (NN/105/97) i Zakonom o zaštiti arhivskoga gradiva, čl. 18 (NN 105/97). Dio gradiva koji sadržava osobne podatke dostupan je u skladu s odredbama Zakona o zaštiti osobnih podataka, odnosno daje se na uvid isključivo uz pribavljenu suglasnost osobe čiji su osobni podaci navedeni.¹⁷

Na temelju dosadašnjega iskustva korisnici nisu toliko često pretraživali gradivo ženskih udruga opisano u radu, a korisnici su uglavnom bili studenti, odnosno studentice humanističkih znanosti kojima je to gradivo bilo potrebno za istraživanje tema mirovnih inicijativa ili problematike žena kao pripadnica hrvatskih vojnih postrojbi, u sklopu pisanja diplomskih radova i doktorskih disertacija. Također, na temelju velikoga dijela gradiva koje se odnosi na Bedem ljubavi, uz naravno osobna sjećanja autorice, nastala je i jedna od knjiga u izdanju HMDCDR-a, iz serije *Memoarsko gradivo*, navedena prije u radu, pod nazivom *Prsten mira i majčinske ljubavi* (2013.), koja je odličan primjer korištenja navedenoga gradiva i njegova objavljivanja, pa je i na taj način to gradivo ostalo trajno opisano i dostupno javnosti. Knjiga je važan prilog povijesti antiratnoga pokreta u Hrvatskoj u prvoj polovici 1990-ih, ali i kronologija događaja iz vremena neposredno prije početka i tijekom Domovinskoga rata ispričana iz ženske perspektive. Naravno, nije jedina knjiga napisana iz ženske perspektive, u radu su navedene još neke knjige nastale o tom razdoblju, ali svi su ti zapisi, kao i gradivo njihovih stvaratelja, mahom ženskih udruga iz toga razdoblja, koje je pohranjeno u HMDCDR-u ili drugim arhivima u Hrvatskoj, odličan temelj za pisanje znanstveno utemeljene monografije koja bi na taj način zaokružila sliku djelovanja žena kroz antiratne inicijative i mirovne pokrete u Domovinskome ratu.

Također, u HMDCDR-u, i to u Zbirci memoarskoga gradiva, pohranjeno je i pet intervjuja koji su rađeni sa ženama koje su na bilo koji način sudjelovale u Domovinskome ratu. Jedna intervjuirana ispitanica bila je doktorica u ratnoj bolnici u Pakracu, dvije ispitanice rat su provele djelujući u sanitetu, a dvije su ispitanice bile na prvoj liniji obrane kao pripadnice Zbora narodne garde, odnosno Hrvatske vojske. Intervjui su napravljeni tijekom 2007. godine, razgovori su potom transkribirani i pohranjeni uz izvorne zapise. I njihova su svjedočanstva i izjave pohranjene u Zbirci memoarskoga gradiva vrlo važan

izvor za proučavanje uloge žena u Domovinskome ratu iz perspektive povijesti žena, ali i vojne povijesti, s obzirom na to da su intervjuirane bile i žene koje su sudjelovale u vojnim akcijama i u operacijama u sklopu Hrvatske vojske. Dosad je intervjuirano samo nekoliko žena, no u planu je daljnje intervjuiranje žena koje su na bilo koji način sudjelovale u Domovinskome ratu, pa će i Zbirka memoarskoga gradiva koje se odnosi na povijest žena u Domovinskome ratu biti proširena i dostupna istraživačima.

Zaključak

Dio gradiva nastaloga djelovanjem ženskih mirovnih udruga osnovanih uoči i za vrijeme Domovinskoga rata čiji su stvaratelji Bedem ljubav – pokret majki za mir i udruga Hrvatski feniks, a koje je pohranjeno u HMDCDR-u i izdvojeno u dvama arhivskim fondovima, može poslužiti kao dobar primjer arhivističke prakse čuvanja i dostupnosti arhivskoga gradiva, s obzirom na to da je riječ o specifičnome gradivu koje obuhvaća kratkotrajan, ali važan fenomen koji je obilježio početke Domovinskoga rata. Iako specifično i izdvojeno u dvama manjim arhivskim fondovima, navedeno gradivo dobar je primjer kako i gradivo nastalo djelovanjem ženskih udruga u kratkome razdoblju može biti prilog za istraživanje i interpretaciju povijesti žena, kako u Domovinskome ratu u Hrvatskoj, tako i općenito u kategoriji *povijesti žena*. I drugi navedeni primjeri koji se odnose na usmene i pisane izvore o sudjelovanju i ulozi žena u Domovinskome ratu svjedoče o važnosti toga gradiva, a njihova dostupnost u arhivskim ustanovama u Hrvatskoj, odnosno u HMDCDR-u, dobar je put za popularizaciju tema povezanih s poviješću žena.

Izvori i literatura

Barunčić Pletikosić, J. *Sumarni inventar: „Bedem ljubavi – pokret majki za mir“*. izdavač ili ustanova : Zagreb, 2017.

Bilić, S. *Prsten mira i majčinske ljubavi, Republika Hrvatska i Domovinski rat 1990. – 1995., Knjiga 7*. Zagreb : Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskoga rata, 2013.

Križe, Ž. *Sumarni inventar „Udruga Hrvatski feniks“*. Zagreb : izdavač ili ustanova, 2017.

Naše žene : leksikon znamenitih žena Hrvatske od X. do XX. stoljeća. Boršić, L., Ivana Skuhala Karasman, I. (prir.). Zagreb : Naklada Juričić, 2016.

Partizanke Hrvatske u Narodnooslobodilačkoj borbi. ur. Ščapec, S. (ur.) Zagreb : Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske, 2013.

¹⁷ Zakon o zaštiti osobnih podataka (Pročišćeni tekst), NN 106/2012, 29. 12. 2012., Zagreb.

Snaga ljubavi – činiti dobro. (1 – 6). Slišković, M. (ur.) Zagreb : Udruga Žene u Domovinskom ratu, 2006. – 2007.

Žene u narodnooslobodilačkoj borbi. Marija Šoljan, M. (ur.) Zagreb : Glavni odbor Saveza ženskih društava Hrvatske, 1955.

Službeni dokumenti i standardi

Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima, č. 20. i 22. NN, 105/97.

Zakonu o zaštiti arhivskog gradiva, čl. 18. NN, 105/97.

Zakon o zaštiti osobnih podataka (Pročišćeni tekst), NN, 106/2012.

Internetski izvori

<http://www.nationalarchives.gov.uk/womeninuniform/>

<https://www.archives.gov/research/alic/reference/womens-history.html#military>

Marijana Jukić. *Odbor zagrebačkih gospođa za ratnu pripomoć i njihov doprinos u pomaganju ratom ugroženih obitelji u Zagrebu tijekom Velikoga rata*, <http://prvisvjetskirat.arhiv.hr/Teme/ArticleId/61/oamid/485>

http://www.hrvatski-feniks.hr/Hrvatski/o_udruzi

Summary

THE HISTORY OF WOMEN AND THE ARCHIVES – THE ARCHIVAL PRACTICE ON THE EXAMPLE OF RECORDS OF WOMEN’S PEACE ORGANIZATIONS FROM THE HOMELAND WAR KEPT AT THE CROATIAN-MEMORIAL DOCUMENTATION CENTRE OF THE HOMELAND WAR

The paper deals with the archives of the women’s peace organizations kept in the Croatian Memorial Documentation Centre of the Homeland War: the Bastion of Love – Mothers for Peace Organization and the Croatian Phoenix Organization. Bastion of Love was founded in January 1991, on the eve of the beginning of the war in Croatia, by the group of women whose sons were the conscripts of the Yugoslav People’s Army. Their primary goal was to stop all war activities by peace accords, so they wrote an Appeal for Dialogue and Reason

addressed to Yugoslav military headquarters that was co-signed by 67,000 citizens of Zagreb. In the summer of 1991 they started an initiative for returning of their sons from the Army, followed by rallies of support for their goals across Croatia, Bosnia and Herzegovina and later trips to the European cities in order to spread awareness of the situation in Croatia and seek help of the international community in the process of returning young men from the Army. In the CMDCHW there is only a part of the records of this organization as the rest is still in the hand of the private holders. The archive comprises of the documentation such as proceedings, correspondence with the international humanitarian organizations, letters, press releases, etc.

The Croatian Phoenix is the association of the families of the imprisoned and missing Croatian soldiers from the Homeland War. Their activities were and still are aimed at finding of the imprisoned and missing soldiers and acquiring the rights for their families prescribed by the laws. The part of this organization’s archives was donated to the CMDCHW by the organization member Ljubica Butula and it comprises of the documentation like appeals, proceedings, correspondence with the international humanitarian organizations and institutions etc., and of the Organization’s bulletins and newsletters.

This paper, aside from describing the contents of above mentioned archives and practice of its arrangement and presentation also deals with the possibilities of the cooperation between the archivists and the historians.

Keywords: *women’s history, women’s peace organizations, Homeland war, archival practice, availability of archival materials*